

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
בהלכה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה ודיינות "באר ישראל"
בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

עשה שליח לנר חנוכה ונשתתף בפריטי והשליח טוען שלא נתכוון להוציא ידי חובה

דיני ממונות, על כן נפרט הדבר בעז"ה לפי האופנים שיש לדון בהם:

דין אכסנאי ודין בעל הבית

עיקר מצות הדלקת נר חנוכה היא 'נר איש וביתו' (שבת כא:), שבעל הבית מדליק נר אחד עבור כל בני הבית, אמנם אכסנאי שמתארח אצל בעל הבית אינו ממש כאחד מבני הבית, וכדי שיהיה לו חלק בפרסום הנס הוא צריך שיהיה לו חלק בהדלקה על ידי שהוא משתתף בפרוטת עם בעל הבית בהדלקה (שבת כג:), ואם אשת האכסנאי מדליקה עליו בביתו אינו צריך להשתתף, שהרי בהדלקת אשתו נחשב שגם הוא הדליק בביתו.

ונחלקו הראשונים באופן ששני בעל בתים גרים בבית אחד, האם מוטל על כל אחד מהם חיוב נפרד להדליק לבדו, או שגם בהם נאמרה הקולא שיכולים להשתתף ביניהם ולהדליק נר אחד.

בשבלי הלקט (סימן קפה) ותיניא (סימן נה) הביאו את תשובת רש"י (סימן מח) שכתב: 'שני בעלי בתים היו בבית אחד, והצריכם רבינו רבי דוד הלוי זצ"ל להדליק ב' נרות זה בפנת זה וזה בפנת זה, אבל שאר רבותינו אומרים אין צריכין בבית אחד אלא להשתתף יחד'. וכ"כ המאירי (שבת כג:) בשם חכמי התוספות שיכולים או להדליק שניהם או להשתתף, וכ"כ הארחות חיים (ח"א חנוכה ס"ק יד) בשם בעל המאורות. אבל במגיד משנה (חנוכה פ"ד ה"ד) כתב כדעת רבינו דוד הלוי שצריכים להדליק שניהם.

בלבוש (סימן תרעו סעיף ג) פסק מדעת עצמו שאין צריכים להדליק שני נרות, ודי המשך בעמ' ג'

מעשה בשני בחורים ששכרו יחד דירה לימי החנוכה בעיר ירושלים. באחד מימי חנוכה אמר ראובן לשמעון, כי מאחר ומסיבה כלשהיא הוא מתעתד לשוב מאוחר ולא יספיק להדליק את הנרות בזמן, על כן הוא מבקש ממנו שיוציאו בהדלקתו, שהרי החיוב מעיקר הדין הוא 'נר איש וביתו' - נר אחד לכל בית, ונתן ראובן לשמעון בעד זה כמה מטבעות כדי להשתתף אתו בקניית השמן והפתילות, שמעון הסכים והלך וקנה השמן והפתילות.

אולם, לאחר ששב ראובן אל הדירה באישון לילה, אמר לו שמעון כי לבסוף חזר בו ולא הדליק את הנרות גם עבורו, לפליאתו של שמעון, מדוע חזר בו ולא עמד בסיכום אתו; השיב ראובן ונימק את חרטתו, שנמלך שוב בדעתו וחשב שראוי יותר לעשות את המצוה לבדו ללא שותפים, ולא רצה להפסיד לעצמו מצוה חביבה זו, והרי הוא נכון להשיב לראובן את כספו.

קעת נפש ראובן בשאלתו, אם נאמן שמעון לומר שלא התכוון להוציא, כי מצד אחד יש לומר שאחרי שעשאו שליח ואף נתן לו המעות לקנות השמן והפתילות, א"כ 'חזקה דשליח עושה שליחותו' והרי נרות החנוכה הם שלו ואינו נאמן כלל לומר שלא הדליק גם עבורו, אך מאידך יתכן שכיון שהוא עומד לפנינו ואומר שהרע בשליחותו, אם כן הורעה חזקתו וביטל החזקה ששליח עושה שליחותו. ויש לדון איפה, אם יצא בהדלקתו או לא או שהוא מחויב להדליק בעצמו.

תשובה:

בנידון זה יש לדון בכמה וכמה פנים. חלקם מצד הלכות נר חנוכה וחלקם מצד

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א

אמר על הניסים בברכת 'רצה'

באחד מימי החנוכה טעיתי ואמרתי 'על הניסים' בברכת רצה קודם 'ותחזינה', האם זה נחשב להפסק ועלי לחזור שוב על ברכת 'רצה'? וכן הסתפקתי האם זה פוסט אותי מלומר 'על הניסים' בברכת מודים?

ת. אמירת 'על הניסים' בברכת רצה אינה הפסק בתפילה ואינו צריך לחזור על ברכת רצה! אמנם, אם נזכר בטעותו בברכת מודים, יחזור ויאמרו שנית במקומו כתקנת חז"ל².

טעה והדליק קודם פלג המנחה

יהודי עובד ה' התחיל בעבודת הדלקת המנורה בערב שבת סמוך לפלג המנחה, וכאשר ראה שהגיע זמן 'פלג המנחה', ברך את הברכות בכוונה והדליק הנרות. מיד כשסיים את ההדלקה העירו חברו שרק קעת בדקה זו מגיע 'פלג המנחה', האם עליו להדליק שוב? אם הדין שעליו לחזור ולהדליק האם עליו לברך פעם נוספת כיון שבירך לפני הזמן, או שמאחר ולא הסיח את דעתו ולא הפסיק בדיבור והוא עדיין עומד לפני הנרות, הברכה הראשונה תחול על מה שידליק שוב?

ת. הדלקה קודם זמן 'פלג המנחה' אינה מועילה

וברכותיו לבטלה. ולכן יש לכבות את הנרות ולהדליקם שוב בברכה לאחר זמן 'פלג המנחה'³, ואף שלא הסיח את דעתו מהברכה הראשונה⁴.

ליטול ידיים לסעודה בחנוכה כדי להודות ולהלל

באחד מלילות החנוכה רציני לאכול מציות לארוחת ערב, אך חשבתי שאולי עדיף ליטול ידיים לסעודה כדי לומר 'על הניסים' בברכת המזון, האם יש עניין להקפיד על כך?

ת. אין חובה לאכול סעודה בחנוכה⁵. אמנם הרמ"א כתב שיש קצת מצוה בריבוי הסעודות, ובפרט אם מזמרים שירות ותשבחות שהיא סעודת מצוה⁶, המשך בעמ' ב'

3 כן כתב השער הציון (סי' תרע"ב סק"ד) וז"ל: 'אם הדליק קודם פלג המנחה צריך לכבותה ולחזור ולהדליק, והכוונה לחזור ולהדליק בברכה, כיון שברכתו הראשונה היתה לבטלה. וכן הביא להדיא בבאור הלכה (סימן רס"ג ד"ה מבעוד היום) בשם ספר עולת שבת (שם סק"ד) לענין מי שהדליק נרות שבת קודם פלג המנחה שצריך לכבותם ולחזור ולהדליקם בברכה, וכן כתב בדרך החיים (סימן נ"ט).'
4 שכן שבירך בזמן שאינו ראוי להדלקה ברכתו לבטלה, ואינו יוצא בה ידי חובתו אף שלא הסיח דעתו עד הזמן הראוי לקיום המצוה. כן כתב בגליון מהרש"א (י"ד סי' י"ט) על דברי הש"ך שם סק"ד) במי שברך בערב פסח סמוך לחשיכה 'על אכילת מצה' ואכל מצה כשתחשך, שמתברא שאינו יוצא בברכתו. וכן כתב הביכורי יעקב (סי' תרל"ט ס"ק כ"ב) שמי

5 שברך 'לישב בסוכה' בערב סוכות מבעוד יום שאינו יוצא בזה וצריך לחזור ולברך כשתחשך. וראה בשו"ת משנה הלכות (ח"ג סי' ג' ח"ח סי' רכ"ז) שהוכיח מדברי הנודע ביהודה (תניניא, י"ד סי' קפ"ג) שאינו יכול לברך ברכת המצוה קודם זמנה, כי אין יאמר 'וציונו' ועדיין לא נצטווה. וכתב בטעם הדבר על פי מה שכתב הריטב"א (פסחים ז:) 'שברכת המצוה היא עבודת הנפש וראוי להקדימה למעשה המצוה שהיא עבודת הגוף', וביאר בזה שברכת המצוה היא כמו הנישמה של המצוה, והפעולה של המצוה היא כגוף המצוה, ולכן צריך שתהא ברכת המצוה בזמן החיוב, שהרי הגוף הנישמה אחד הם ואינם שייכים קודם זמן החיוב. וראה עוד בשו"ת בצל החכמה (ח"ה סימנים קס"ו, קס"ז, קס"ח) שהאריך להוכיח כן.
6 שו"ע (ת"ע סי' ס"ב): 'ריבוי הסעודות שמרבים

1 כן כתב החיד"א (שו"ת יוסף אומץ סי' ח), וכן הביא השער הציון (סי' תרע"ב סק"ב) בשם עיקרי דינים (סי' לה אות לה), והכף החיים (שם סק"ח).
2 כן פסק הגאון רבי חיים אבולעפייא (שו"ת נשמת חיים חלק א"ח סימן ג'), והוכיח כן ממה שכתב המגן אברהם (סי' ק"ט סק"ב) שאם טעה השליח ציבור ואמר ביום התענית את ברכת ענונו קודם ברכת ראה נא בעניינו, שחזרו ואמרו במקומו קודם ברכת רפאנו. אכן הפרי מגדים (שם א"א סק"ג) הניח את דברי המגן אברהם בצריך עיון, וכ"כ הישועות יעקב (סי' ק"ט סק"א) והמגן גיבורים (שם) שאינו חוזר לאומרה. אך יש לחלק דשאני התם שיש חשש ברכה לבטלה כשחוזר והוא אין צריך לחזור, מה שאין כן כאן. וכן הסכים לדינא החיד"א (שו"ת חיים שאל חלק א סימן ע"ה אות ג) שחזרו ואמרו 'על הניסים' בהודאה, וכ"כ בשו"ת רב פעלים (ח"ג א"ח סי' לט).

במה שישתתפו שניהם בהדלקת נר אחד, א"כ הם מבקשים להיות מן מהדרין מן המהדרין. אמנם בפרי חדש (שם סעיף א) כתב ע"פ המגיד משנה שצריכים להדליק שני נרות מעיקר הדין. בפרי מגדים (א"א שם ס"ק ג) כתב לדון בדבר, ושוב הביא (שם ס"ק"ה) מה שכתב הפרי חדש ע"פ המגיד משנה, ונראה שכן תפס לעיקר (וכ"כ בפשיטות בסימן תרע"א ס"ק א').

בביאור הלכה (סימן תרע"ו סעיף א ד"ה עמו) הביא את ספק הפרי מגדים, וכן מחלוקת הלבוש והפרי חדש, ומחלוקת שבלי הלקט והמגיד משנה, ונראה שלא הכריע בדבר. אלא שלגבי איסור השתמשות בנר חנוכה גם לא כדי להדליק נר חנוכה אחר שהוא רק הידור, פסק המשנה ברורה (סימן תרע"ד ס"ק"ו) כהפרי מגדים (שם ס"ק א') דמאחר ששני בעל בתים הדרים בבית אחד צריכים להדליק שני נרות, נמצא ששני הנרות הם עיקר המצוה ואינם רק הידור, ומותר להדליקם זה מזה.

וליישב הדבר נראה, שבוודאי עיקר דעתו שאין הכרעה במחלוקת ראשונים זו, אלא שלגבי איסור הדלקת נר מנר, כיון שאפילו הדלקת נר של הידור מותרת לגמרי מעיקר הדין ורק שנהגו להחמיר (כלשונו הרמ"א שם), בזה סמך על השיטות שלשני בעל בתים בבית אחד יש חיוב גמור לגבי שאין צורך להחמיר את המנהג.

ולכן לכתחילה וודאי היה ראוי ששני הבחורים ששכרו דירה יחד, ידליקו כל אחד בפני עצמו, ולא ישתתפו אחד עם השני בהדלקתו. אך נידון שאלה זו הוא בדיעבד, שכבר נשתתף עם חבירו, ולאחר מעשה טוען שלא כיוון להוציא.

שליח שקנה ממעות משלה ואומר שקנה לעצמו
אכן תחילה יש לדון מצד דיני ממונות, מאיזה מעות קנה שמעון את השמן והפתילות. והנה אם השתמש לקניית השמן והפתילות רק במעות שהביא ראובן, נחלקו הראשונים אם זכה בשמן והפתילות לעצמו ורק ממון הוא חייב לראובן, או שהשמן והפתילות של ראובן.

כתב האור זרוע (ב"ק סימן תי"ג) מעשה בעיר פראג בראובן שנתן מעות לשמעון לקנות לו סחורה מסוימת, והלך וקנה סחורה אחרת, וטוען שקנה לעצמו, ולכך שינה. ודן מורי רבי יצחק בר מרדכי זצ"ל שכל הריווח לשמעון, והוכיח כן מגמרא ב"ק (ק:), רק הקשה מפני מה יהיה נאמן שמעון לומר שגזל את המעות לעצמו, והרי 'לא משווי איניש נפשיה רשיעא', וכתב ליישב ע"פ דברי רבינו אפרים שזה נאמר רק לגבי חיוב מיתה, אבל לגבי ממון נאמן אדם לומר שגזל ולזכות הרוויח לעצמו.

האור זרוע כתב בדעת עצמו שכלל אין כאן 'משווי נפשיה רשיעא' שהרי לא לקח את המעות על דעת לגזול, אלא מתוך מחשבה ליתן מעות אחרות תחתיהם, והרי בלאו דלא תגזול אנשים טועים לסבור שהוא לא נאמר באופן שבכוונתו להשיב מעות אחרות תחתיהם, ונמצא שאינו משיע עצמו רשע.

שוב הקשה האור זרוע, כיון שמעון לא קנה את המעות לעצמו רק קנה במעות של ראובן את הסחורה לעצמו, כיצד זכה בסחורה, והרי המוכר לא נתכוון למכור רק לבעל המעות ושמעון אינו בעל המעות, וכתב ליישב דמאחר ששמעון מכוון לגזול את המעות לקנות לעצמו, גם המוכר מוכר לו כבעל המעות.

הרשב"א (ב"ק קב: ד"ה ושמינין) הביא להוכיח הריב"ם ששליח שקנה לעצמו זכה בסחורה ונתחייב רק במעות, אך כתב שהשליח אינו נאמן לומר שגזל את המעות המשלה, אלא אם כן יש לו עדים שאמר לפניהם שהוא גזול את מעות השליח, אז נאמן להחזיק את הסחורה לעצמו. ושוב הקשה הרשב"א (שם ד"ה ואם נפשך) ממה שמצאנו (ב"ק עד.) בשליח של שלשה בני אדם לקנות עבורם במעותיהם, והשליח קנה במעות רק עבור אחד מהם, שהסחורה שייכת לשלשתם, ומכאור שאין אדם יכול לקנות לעצמו במעות של המשלה. וכתב לחלק שהמוכר אינו מוכר רק או לבעל המעות או לקונה שלפניו ואפילו אינו בעל המעות, אבל אינו מוכר לאדם שאינו לא בעל המעות ולא הקונה שלפניו, ולפיכך השליח אינו יכול לקנות את הסחורה עבור אחד מן השלשה, ורק כאשר הוא קונה לעצמו, הגם שעשה עצמו רשע וגזל המוכר מוכר לו

אך כאשר אוכל כמו שרגיל מידי לילה בביתו, לא מצאנו שיש ענין בכך.⁷

לנקות כוסיות הדלקה שהשחירו

אני מודליק את נרות החנוכה בפתיל צף בתוך כוסיות זכוכית, מצוי לפעמים שנדבק פיח מהנר בדפנות הכוסיות והיא משחירה מעט, האם עלי לנקות את הכוסית לפני ההדלקה?

ת. ראוי לנקות את הכוסית לפני ההדלקה.⁸

הדלקה בכוסות זכוכית במנורת כסף

לכבוד נישואי קיבלתי מחמי מנורת כסף יפה ומהודרת כדי לקיים בה את מצוות הדלקת הנרות בימי החנוכה. האם יש עדיפות להדליק בתוך בית הקיבול של המנורה עצמה או שאפשר להניח שם כוסיות זכוכית ולהדליק בהם?

ת. יש מן הפוסקים שכתבו שאין ראוי להדליק בזכוכית אלא במנורה עצמה, כדי שלא להפסיד את מעלת ההדלקה בכלי כסף ממש.⁹ בנוסף, יש הסוברים שנדרש דין כלי בנרות חנוכה, וכוסיות זכוכית שאינן עומדות בפני עצמן אינן נחשבות כלי.¹⁰ מאידך, יש אומרים שהכוסיות בטלות לגבי מנורת הכסף, ובפרט שתפקידן

לשמש את המנורה ולשמרה¹¹. ואלו המדליקים בפתיל צף, יש גם טעם נוסף שעדיף להדליק בזכוכית, כדי שיראו את האור דולק עד גמר ההדלקה¹². ונראה שכיום, שהכוסיות עשויות כדי להשתלב בתוך מנורת הכסף, אפשר לסמוך על כך שהן נחשבות כחלק מן המנורה עצמה וטולות למנורת הכסף, וההדלקה באופן זה נחשבת כהדלקה בתוך המנורה ממש. ובפרט שיש אנשים שעלולים שלא להדליק באופן הראוי מחשש פגיעה במנורה, ובדרך זו אדרבה ידליקו ביותר הידור שיתנו שמן כשיעור, וגם השמן ניכר ונראה. וכמו שנהגו כן גם לגבי נרות שבת שמניחים כוסיות זכוכית בכלי הכסף, וההידור מצוה הוא בקני הכסף שמפארים את המצוה.

הדלקת נרות חנוכה בשמן שביעית

קיבלתי ארגז שמן זית משובח תוצרת הארץ, אך השמן קדוש בקדושת שביעית. חשבתי להשתמש בו להדלקת נרות חנוכה כדי לקיים בו עוד מצוה, השאלה היא האם הדבר מותר?

ת. סתם הדלקת נר מותרת בשמן של שביעית¹³, ולכן מותר להדליק בשמן זה נרות שבת¹⁴. לגבי נר חנוכה נחלקו הפוסקים ונכון להחמיר¹⁵.

הרבה מהראשונים [תוס' (פסחים נ"ב: ד"ה מתבערים), רמב"ן (ע"ה"ו ויקרא ה: ז), סמ"ג (עשין קמו-קמח)] שאם הפקיר את פירות השלש שבועות בזמן הביעור יכול לחזור ולזכות בהם. אך דעת הרמב"ם (שמיטה ויובל פ"ו ה"ג) שכאשר מגיע זמן הביעור, אם היו לו פירות מרובים מחלק מזון שלש סעודות לכל אחד ואחד, ואם לא מצא אוכלים בשעת הביעור, שורף באש או מטיף לים המלח או מאבדן בכל דבר שמאבד, ויש שכתבו (אור לציון שביעית פ"ג תשובה ד) שכן ראוי לבני ספרד לנהוג, ולפי זה אי אפשר להדליק בשמן שביעית אחר זמן ביעורו. אמנם, הגר"ע יוסף כתב (ביעור אפר ח"ט אה"ט ס"ק) שגם בני ספרד נהגו להלכה שלא לשרוף פירות שביעית לאחר זמן ביעורם, אלא להפקירם וכדעת הראשונים הנ"ל, והביא שם שכן כתב החיד"א (ברכי יוסף י"ד ס"י שלא ס"ק).

15 הריד"ב (בגהות פאת השלחן פ"ה ה"ט) כתב לאסור להדליק בשמן של שביעית, כי מאחר שאסור להשתמש ולהנות לאור נרות חנוכה, הרי הוא עובר על ציווי התורה של 'לאכלה ולא להפסד'. וכן כתבו בשו"ת לבושי מרדכי (מהר"ג סימן ג) ובשו"ת מהר"ש ענג'לי (ח"ב סימן ד), וכ"כ הגאון ר"מ קלייר בספר תורת הארץ (ח"א פ"ח אות מו), פתחי שערים (שבת כא.), מהר"ם ארי"ק (ש"ת אמרי יוסף ח"א סימן ק), דרך אמונה (ביאור ההלכה שמיטה ויובל פ"ה ה"ח) בשם החזון איש, שו"ת שבט הלוי (ח"א סימן קפ"ג), מועדים וזמנים (ח"ב סימן קמ"ה). אמנם דעת הגר"ש אריעברבאן זצ"ל (ש"ת מנחת שלמה סימן מב) להתיר להדליק בשמן של שביעית כיון שנהגו שאינו יושב בחדר השוחר [והנאה זו מותרת בנר חנוכה (מ"א ס"ל תריע"א ס"ק"ב), ושער הציון שם ס"ק"ה)], ועוד שיש לו דעות המצוה שמפרסם הנס על ידי הדלקת הנרות. וכן כתב בשו"ת קנין תורה (ח"ב סימן ז), וכן דעת הגאון רביצ' אבא שאול זצ"ל (אור לציון שביעית עמוד מב) והנה להתמיר, יש לציון דלהנהיגם כדעת הרמב"ם שהאבנו לעיל, היינו דוקא קודם זמן הביעור.

כלי עצם יא. כלי חרס מצופה באבר [עופרת] יב. כלי חרס בלתי מצופה יג. קליפות רימון יד. קליפות אגוז טו. קליפות עץ האלון, וכן הביאו בשו"ת השדי חמד (שערי חנוכה אות י) והכ"פ החיים (פ"ה תריע"א ס"ק"ט), ולפ"ז כתב השבט הלוי (ח"ב סי' קנ"ג) שכשמדליק בכוסיות זכוכית מפסיד את מעלת ההדלקה בכלי כסף שקודמת הרבה בחשיבותה לכלי זכוכית.
10 חסד לאברהם (שם) בשם כתב יד שמצא, והוא קונטרס הלכות חנוכה לרבי יצחק סגי נהור בנו של הראב"ד, וכתב שם שדברים אלו מסר לו אליהו הנביא זכור לטוב. וכן הוכיח מכמה ראשונים בשו"ת אבני נזר (א"ח ס"י תק). אמנם שאר הפוסקים לא הזכירו כן כשלי יהיה לעיכובא בנרות חנוכה, וכל משמע מדברי המשנה שברכה (תריע"א ס"ק ט"ז) שדן על אלו המדליקים בנרות שעוה המודבקים בכותל, ולא נגע כלל בזה שצריך כלי.
11 כך כתב הגר"ש אריעברבאן זצ"ל (הליכות שלמה פ"ו הערה 17).
12 תשובות והנהגות (ח"ה ס"ה רכג אות א).
13 כמו ששינו במסכת שביעית פ"ה מ"ג, וכן פסק הרמב"ם (שמיטה ויובל פ"ה ה"ח), ומקורו מתורת כהנים (בבר פ"ה א פ"א) שדרשו על הפסוק (ויקרא ה: ז) 'תהיה כל הבואתה לאכול' אף להדלקת הנר. וההדלקה בלילה שעבר, הרי זה שיורו מצוה ואינו מאוס כלל [כמו זה חרס שפסק השול"ע (פ"ה תריע"א ס"ג) שהוא מאוס ואין מדליקים בו שם], ולכאורה יש לדייק שלא כדבריו שמה שכתב בשו"ע (שם ס"ד) שאין צריך להחליף את הפתילות מידי לילה, ובמשינה ברורה (ס"ק לא) כתב הטעם לפי שהם יותר נוחים להדלקה כשהם מודלקים כבר, ולא כתב משום שיירי מצוה.
9 בחסד לאברהם (עין הקודר נהר נח) הביא שיש ט"ו מיני כלים ראויים להנר חנוכה וכל הקודם משובח: א. כלי זהב ב. כלי כסף ג. נחושת קלל דומה לזהב ד. נחושת אדום ה. כלי ברזל ו. כלי ברזל ז. עופרת ח. כלי זכוכית ט. כלי עץ י.

ניסן, ושילם לחודש כסלו את ימי החנוכה, וכן משום חנוכת המזבח בימי חשמונאים.
7 אמנם יש לציין מה שכתב הרמ"א בהגהותיו על המרדכי (פסחים ס"י תורה) וז"ל: 'ועוד הרי בכל סעודה אומרים על הניסים ומהללים להקב"ה על הנס ועל גבורתו והוי פרסום הניסים', ולפי זה יש אולי יש ענין אפילו בסתם סעודה שאוכל בביתו שיאמר בה על הניסים. וראה בהליכות שלמה (מועדים פ"ו הערה 21) שכתב טעם למה שנהגו בימי החנוכה לאכול סופגניות וכדומה שהם מאכלים שמברכים עליהם ברכת מנין שלש, לפי שבחנכות בית חשמונאי טיהרו את כל המקדש ואילו את אבני המזבח ששיקצום היוונים לא ידעו לטהרם וגונום, והצטערו על כך, ולכן נהגו במאכלים שמברכים עליהם ברכת מנין שלש שבה מזכירים 'דחם נא וכו' ועל מוצקתך, משא"כ בברכת המזון שלא מזכיר בה המזבח ביחוד.
8 הגר"ש אלישיב (הובא בפניני חנוכה ע"מ קמ"ב), ולפי ששמן שנפל לתוכו שריים מהפיח של הפתילה חסר בו בדיעבד, שאינו כמו השמן של מנורת בית המקדש שפסול באופן זה, וכן כתב הגר"ח קנייבסקי (פסקי שמועות ע"מ ק"ה). אמנם הגר"ש קמניצקי (קובץ הלכות, חנוכה פ"א ס"ב והערה כז) כתב שלכלוך שנדבק בכוסית ע"י השמן והפתילה וההדלקה בלילה שעבר, הרי זה שיורו מצוה ואינו מאוס כלל [כמו זה חרס שפסק השול"ע (פ"ה תריע"א ס"ג) שהוא מאוס ואין מדליקים בו שם], ולכאורה יש לדייק שלא כדבריו שמה שכתב בשו"ע (שם ס"ד) שאין צריך להחליף את הפתילות מידי לילה, ובמשינה ברורה (ס"ק לא) כתב הטעם לפי שהם יותר נוחים להדלקה כשהם מודלקים כבר, ולא כתב משום שיירי מצוה.
9 בחסד לאברהם (עין הקודר נהר נח) הביא שיש ט"ו מיני כלים ראויים להנר חנוכה וכל הקודם משובח: א. כלי זהב ב. כלי כסף ג. נחושת קלל דומה לזהב ד. נחושת אדום ה. כלי ברזל ו. כלי ברזל ז. עופרת ח. כלי זכוכית ט. כלי עץ י.

הביא במשנה ברורה (סק"ד) לענין אחד שהדליקו עליו בביתו ורוצה לברך, שלדינא אין לנהוג כן להדליק בברכה, אלא אם כן יאמר בפירוש שאינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו.

ודנו בזה הפוסקים מדוע לא הוי ברכה שאינה צריכה, ובאמת דעת הבית יוסף דהוי ברכה שאינה צריכה שהרי כבר יצא בהדלקתה. ובברכי יוסף (סימן תרע"ו סק"ב) כתב לבאר דעת הבית יוסף שאפשר לחלק בין חנוכה לשאר מצוות, שבכל המצוות בשעת אמירת חבירו הברכה הדבר תלוי בו שצריך לכוון לצאת בברכות חבירו, ואם לא כיון לא יצא, אף אם יכוון המברך להוציאו, וכיון שבו תלוי הדבר אם לא כיון לצאת וברוך לעצמו לא הוי ברכה שאינה צריכה, אבל בנרות חנוכה אין תלוי בכוונתו כלל, ובין אם יכוין לצאת בהדלקת אשתו, בין לא יכוון, יוצא בהדלקת ביתו, וממילא הוא יוצא, ואם מברך הוי ברכה שאינה צריכה.

ויסוד דבריו לחלק שכאשר המצוה ממילא קיימת עבורו, בעקירת קיום המצוה ממנו ועשייתה לבדו, הוא נכנס לגדר ברכה לבטלה. אבל באופן שמצד עצמו אין קיום המצוה עומדת לו, רק צריך לכוון לצאת בה, רשאי האדם שלא להכניס עצמו בכוונה לקיים המצוה על ידי חבירו, ולקיימה בעצמו.

ומבואר דמה שהבעל יוצא בהדלקת אשתו, אינו דומה לשאר המצוות שאדם מקיים על ידי חבירו, כי עצם זה שהאשה מדלקת בביתו נחשב כקיום המצוה על ידי הבעל, ולדבריו נראה פשוט שהוא הדין האשה אינה צריכה לכוון להוציא את הבעל בקיום מצוות הדלקת נר חנוכה אלא עצם זה שהיא מדלקת בביתו, הוא קיום מצוה עבורו.

וכיון שמצאנו בבעל ואשתו שצריכים להדליק בבית אחד, בהדלקה של אחד מהם האחר מקיים את המצוה גם בלי כוונה מיוחדת להוציא את חבירו בקיום המצוה, יש לדון גם בנידון דידן ששני בעל בתים הגרים בבית אחד, שצריך שיהיה מתכוון שלא להוציא את חבירו, אבל כל שהדליק בסתמא, הרי הוא יוצא אפילו ללא כוונה מיוחדת. אך באמת שאין הדברים שווים, כי לבעל ואשתו יש מעיקר הדין רק חיוב אחד להדליק נר חנוכה, ולכן לא מצאנו חומרא לאשה שתדליק נרות חנוכה בעצמה (משנ"ב סימן תרעה סק"ט). משא"כ שני אכסנאים הדרים בבית אחד, לכל אחד מהם יש חיוב נפרד בהדלקת נר חנוכה, ומטעם זה נחלקו הראשונים האם כל אחד מהם חייב להדליק בפני עצמו, או שהם רשאים לקבץ עצמם לקיים שניהם את חיוב ההדלקה בבית אחד, אבל לכולי עלמא יש בהם הידור מצוה של המהדרין מן המהדרין להדליק כל אחד נר חנוכה בנפרד. ומשכך אם בעל הבית אחד הדר בבית מדליק עבור עצמו, אין ההדלקה מעצמה מתייחסת גם לחבירו להיחשב עבורו כקיום מצות הדלקת נר חנוכה, וצריכים כוונה להוציא את חבירו. ויש לעיין בכל זה לדינא.

אם כיוון בפירוש שלא להוציא

והנה באופן שאמר בפירוש שאין בכוונתו להוציא בזה נראה פשוט דלא יצא, וא"כ שליח שטוען שנתכוון להדיא שלא להוציא, אע"ג דאמרין חזקה שליח עושה שליחותו, מכל מקום זה אינו אלא שבסתמא תולים עשה שליחותו, אבל לא כשאומר מפורש שלא עשה שליחותו. אמנם בבתיבות (ח"מ סימן קפ"ג סק"ג) כתב שחזקה שליח עושה שליחותו חזקה אלימתא היא, ואינו נאמן לומר שלא עשה שליחותו.

אלא שיש לחלק שהחזקה היא שהשליח עומד בדיבורו לעשות שליחות המשלח ושלל לבטלה, אבל כאשר קיום השליחות יש בו איסור או ביטול מצוה נראה דנאמן השליח לומר שלא קיים השליחות, ובנידון דידן הן ביאר השליח מה שלא עשה השליחות משום שחשש שבזה לא יקיים את המצוה בעצמו, וכבר נתבאר לעיל שאכן כדבריו כן

המשך בעמ' ד'

מתי נתערבו המעות, אלא אע"פ שנתנו לו בעלי המעות שלשתן כל אחד בפני עצמו צרור וחתום, מ"מ מאחר שיערב אח"כ השליח מעות שלשתן ומדמי העירוב קנה, המקח של כולם, ואף על פי שדעת השליח היה שהקנין יהיה לאחד מהם, וגם דאם על עירוב השליח וקנה במעותיו של אחד, היה שלו לבדו, אפ"ה השתא דעירבם הוא לכולם.

ומעתה, לדעת הרמב"ם ולהכרעת השו"ע, לענין דיני ממונות, אם קנה במעות המעורבים, הו"ל השמן והפתילות של שניהם. אמנם הרמ"א (ס"א) פסק כדעת רבינו יעשיה (ב"ק עד. הו"ד בטור שם) שאפילו מסרו לו את המעות מעורבים, רשאי השליח להפריד את החלקים ולקנות רק לאחד מהם, ולכן אם פירש בהדיא שקנה לאחד מהם, הרי שחזר בו משליחות האחרים וזכה זה שקנה לו. והגם שלשון הרמ"א הוא באופן שאמר בפירוש שקנה רק לאחד מהם, מ"מ כבר פסק הסמ"ע (סק"ב) דלאו דוקא, דאין הכי נמי אם חזר בו בדעתו ובמחשבתו, יכול לחזור בו משליחותו, וא"כ אם חזר בו לפני הקניה, ודאי שחזר משליחותו ואף אם קנה במעות שהיו מעורבים בתחילה, הרי בשעת הקניה הוא חילק את המעות וקנה רק במעותיו לעצמו, ולא הוי השמן והפתילות גם של ראובן.

דין תרעומת ורמאות בשליח שקנה לעצמו

הנה פסק בשו"ע (ח"מ סימן קפ"ג ס"א) דהנותן מעות לשלוחו לקנות לו סחורה ידועה, ולא לקחה, אין לו עליו אלא תרעומת. ואם הלך השליח וקנה לעצמו כתב בשו"ע (שם ס"ב) שמה שעשה עשוי והרי הוא מכלל הרמאים. ובט"ז (שם) כתב שאינו נקרא רמאי רק בייחד לו סחורה ידועה וקנאה לעצמו, ואם כן כאן שלא ייחד שמן ונרות מסוימים, אינו רמאי ואין לו עליו אלא תרעומת לפי דעת הט"ז.

אמנם דעת הסמ"ע (סק"א) שסחורה ידועה הכוונה שאמר לו מה לקנות, וכגון שאמר לו לקנות מעות ושמן, ולא דוקא שיאמר לו ממי לקנות ואיך וכמה, ולדבריו לכאורה בנידון דידן ששלחו לקנות עבורו שמן ופתילות, כיון שאמר שחזר בו וקנה לעצמו נקרא רמאי.

אמנם נראה, שגם לדעת הסמ"ע שנקרא רמאי גם בלא ייחד סחורה ידועה, זהו רק מצד שקנה את הסחורה לעצמו והפסידה מהמשלח, שכעת אין המשלח יכול להשיג ולקנות את הסחורה, וכמו בעובדא בגמרא (קידושין נ"ט). שהייתה קרקע מסוימת ואין המשלח יכול לקנותה עתה לעצמו. אבל באופן שחזר משליחותו ולא קנה למשל אך גם עתה יכול המשלח לקנות בחנות, והרבה נרות ושמן יש בשוק, לא שייך בזה רמאות רק דין תרעומת.

אם לא כיון להוציא בשעת ההדלקה

אמנם מלבד ממה שיצאנו לדון בזה מצד דיני ממונות בבעלות מי השמן והנרות, הרי שלענין נר חנוכה יש לדון עוד, כי אפילו אם נניח שבוודאי השתמש במעות ראובן והנרות הם בבעלותו של ראובן, מכל מקום, כיון שאמר בפירוש שלא התכוון להוציא בהדלקתו, הרי בכל המצוות צריכים כוונת מוציא, ואם כן, אף אם מצד דיני ממונות השמן והפתילות שייכים לראובן, הלא אם אומר שלא התכוון להוציא ידי חובה, לכאורה לא יצא ידי חובת המצוה. [ולא נשאר לדון, כי אם לגבי שמעון שהדליק בעצמו, אם הוא יצא ידי חובה בהדלקת נרותיו של ראובן, אם נחשב שהדליק בשמן גזול או לא].

ובנידון שאלתנו, יש לדון עוד באופן שלא אמר כלום אלא הדליק בסתמא, ועתה הוא טוען שלא נתכוון להוציא את חבירו. כי הנה אם האכסנאי מבקש להדר לקיים המצוה בגופו, הדין הוא שרשאי האכסנאי להחליט שאינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו, ולהדליק לעצמו ואף לברך, כמו שפסק הרמ"א (סימן תרע"ו ס"א) שאם רוצה להחמיר על עצמו ולהדליק בפני עצמו, מדליק ומברך עליהם, וכן

וקנה את הסחורה, ונתחייב רק בדמים שגזל. שוב הביא הרשב"א מבעל המתכות שלמד מהתוספתא שלעולם אין השליח יכול לקנות לעצמו במעות המשלח, ושכן גם דעת הרי"ף (רי"ף ב"מ ס"ב), ואמנם בדעת הרי"ף כתב שאפשר לדחוק עיי"ש. והרמב"ם (מכירה פ"ז הל' ב') כתב: 'הורו מקצת המורים, שאם קנה לעצמו במעות חבירו אחר שזקפן עליו מלוה הרי קנה לעצמו, ומקבלין ממנו כשאמר זקפתי אותם המעות על עצמי במלוה. ואני אומר שאין דין זה דין אמת, אלא המקח של משלח כמו שיתבאר בדין העסק'. ובמגיד משנה הביא דברי הרשב"א, וכתב שדברי הרמב"ם עולים כדעת הרי"ף שאין אדם יכול לקנות לעצמו סחורה במעות של חבירו.

בטור בבית יוסף ובדרכי משה (ח"מ סימן קפ"ג) הביאו שיטות הראשונים בזה, ובשו"ע (שם סעיף ג) הכריע כהרמב"ם שקנה המשלח, אמנם הרמ"א (שם) הביא גם דעת הרשב"א שאם יש לו עדים שנתכוון לגזול את המעות קנה השליח.

וכתב הפתחי תשובה (שם סק"ד) בשם הנודע ביהודה (ח"מ קמ"א סימן ל' ס"ק טו) שאם אין לנו עדים שקנה את הסחורה במעות המשלח, אלא רק הודאת פי השליח, נאמן השליח לומר שקנה לעצמו ולהשוות עצמו רשע, שהרי הפה שאמר שקנה במעות המשלח, הוא הפה שאמר שקנה לעצמו בגזלה. וכתב הפתחי תשובה שמדברי הנודע ביהודה מוכח שסבר שלא הוכרעה ההלכה במחלוקת זו וכדעת הרמ"א, ולא כהט"ז (שם) שהעלה לדינא שהעיקר כהרמב"ם.

ומעתה נהדר לנידון דידן, דמאחר שאין עדים ורק שמעון הוא שאומר שקנה במעות של ראובן את השמן והפתילות לעצמו הוא נאמן להשוות עצמו רשע, ולדעת הרשב"א נעשה הוא בעל השמן והפתילות, אבל לדעת הרמב"ם בכל אופן השמן והפתילות נקנים רק לראובן בעל המעות.

שליח שקנה ממעות מעורבים ואמר שקנה רק לעצמו

לדעת הרמב"ם שהמשלח בעל המעות קנה, אף אם ערב מעותיו של המשלח במעותיו שלו, והשתמש לקניה גם במעות של עצמו, מכל מקום הרי אין במעות מעורבים וקנה במקצתם קנה לכולם, כמו שפסק המחבר (ח"מ סימן קפ"ד ס"א): 'שליש שנתנו מעות לאחד לקנות להם מקח, אם היו המעות מעורבים וקנה במקצת הדמים, אף על פי שהיתה כוונת השליח שזה שקנה לאחד מהם, הרי המקח של כולם וחולקים אותו לפי מעותיהם'. [אבל לדעת הרשב"א בכל אופן אם קנה השליח לעצמו זכה, ואינו דומה לשליח שקנה לאחד מהשותפים, וכמו שנתבאר לעיל].

ואמנם מדברי הטור, שהביא הסמ"ע (שם סק"א) מבואר שסובר שאין הולכים אחר מעשה השליח אלא אחר בעל המעות, שכיון שנתן לשליח המעות בפני עצמו, וכשנתן לא היו המעות מעורבים כלל לא הוי כמעות מעורבים, ולדעת הטור השליח רשאי להוציא מתערובת מעות ולקבוע שהן של אחד מהם, והוא קונה עבורו בלבד. ולפי זה הוא הדין בנידון דידן שראובן מסר את כספו מעותיו באופן שאינם מעורבים, והגם ששמעון עירבם במעותיו, הרי רשאי שמעון לשוב להפריד את המעות ולקנות עבור עצמו בלבד. ולפי זה הוי הנרות של שמעון.

אך מלבד מה שיש לחלק דהגם שראובן מסר את מעותיו כשאינם מעורבים, הרי כל כוונתו ששמעון יערב את המעות ויקנה את השמן ופתילות ממעות שניהם, ולא שיקנה לכל אחד שמן ופתילות לבדו ורק אחר כך יערב את השמן והפתילות, ואם עשה שמעון בתחילה את שליחות ראובן ועירב את המעות, בוודאי מיד חלה התערובת כשליחות ראובן, ושוב אין השליח יכול לומר שהוא שעירב את המעות שלא מדעת ורצון המשלחים, ולכן מותר לו להפריד חזרה את המעות שעירב. הרי בכל אופן להלכה פסק המחבר כשיטת הרמב"ם שאין נפק"מ

הוא לדעת כמה מהראשונים שמוטל על כל שותף להדליק נר בפני עצמו ולא להשתתף עם זולתו, וכיצד נאמר כאן חזקה שליח עושה שליחותו.

האם האכסנאי צריך לשמוע את ברכת בעל הבית

ודע עוד דלפי מה שכתב הפרי מגדים (סימן תרעו א"א סק"א) בשם האליה רבה (שם סק"א) בשם הב"ח (סימן תרעו סק"ג) ושיירי כנסת הגדולה (הגה"ט אות ג) וצריך האכסנאי לשמוע הברכות מבעל הבית, דאם לא כן צריך לברך על הראיה. לפי זה אם לא היה במקום כשחבירו הדליק ולא שמע הברכות, הרי בלאו הכי אינו יוצא ידי חובה בברכות, ולדעתו נמצא שמה שאמרו בגמרא (שבת כג.) דרבי זירא נשתתף בפריטי, אין הכוונה שלא בירך כלל, אלא שיצא ידי חובה מבעל הבית או שבירך על הראיה. ולפי זה, אם אין כעת נרות דולקים שיוכל לברך עליהם ברכת הראיה, נמצא שחייב להדליק כדי לברך את הברכות. ואין נפקא מינה בשאלה זו אלא באופן שאין נרות דולקים ואינו יכול להדליק, ורוצה לדעת אם יצא ידי חובתו אם לא.

אלא שנראה שדין זה תלוי בפלוגתא ובסתירה שמצינו בדברי המחבר, כמו שהעיר בזה במשנה ברורה. שבסימן תרעו (ס"ו) כתב המחבר: 'מי שלא הדליק ואינו עתיד להדליק באותו הלילה, וגם אין מדליקין עליו בתוך ביתו, כשרואה נר חנוכה מברך שעשה נסים, ובליל ראשון מברך גם שהחיינו. ומבואר שאם מדליקים עליו בביתו אינו צריך לברך בראייתו.

אבל בסימן תרעו (ס"ו) כתב: 'יש אומרים שאף על פי שמדליקין עליו בתוך ביתו, אם הוא במקום שאין בו ישראל מדליק בברכות'. וכתב הרמ"א: 'כי חייב לראות הנרות, וכן נוהגין'.

וכתב המשנה ברורה (סימן תרעו ס"ק יד) דזה סותר לסימן תרעו ס"ג, שם כתב שכאשר מדליקים בביתו כלל אינו צריך לברך על הראיה. ודין דכאן הוא מן המרדכי, ושם סתם המחבר כשאר פוסקים שחולקים עליו, ולכן כתב המשנה ברורה "לדינא אין לנהוג כן להדליק בברכה, אא"כ שיאמר שאינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו וכמ"ש רמ"א אחר זה", והיינו דהרמ"א כתב שם אחר כך: 'ואפילו אם הוא אצל יהודים ורואה הנרות, אם רוצה להחמיר על עצמו ולהדליק בפני עצמו, מדליק ומברך עליהם, וכן נוהגין'.

נמצאנו למדים שנחלקו הפוסקים אם מי שהדליקו עליו בביתו חייב לראות את הנרות כדי להודות בברכת 'יעל הניסים', או שהוא יוצא ידי חובה לגמרי במה שהדליקו עליו בביתו. ודעת המשנה ברורה להלכה שלא יברך, כי ספק ברכות להקל. וכ"כ עוד המשנה ברורה (סימן תרעו סק"ו): 'יש פוסקים דסברי, דאפילו יודע שמדליקין עליו בביתו, כיון שהוא בעצמו אינו מדליק, וגם אינו משתתף עם אחרים בפריטי, צריך לברך על הראיה להודות על הנס וגם לברך אז שהחיינו, ומ"מ אינו כדאי לעשות כן למעשה דספק ברכות להקל'. ובשער היצוין (שם ס"ק י) כתב: 'דאילו היה משתתף בפריטי ושומע ברכה מבעל הבית [אפילו אם לא ראה אז הנרות], אינו מחוייב לכולי עלמא לברך אחר כך על הראיה, דשומע כעונה, והרי כבר הודה על הנס'. ומשמע נמי דמה שאמרו שיוכל להשתתף בפריטי, היינו לכתחילה כששומע הברכות. אלא דמי"מ בדיעבד אם לא שמע הברכות, דעת המשנה ברורה דאין לו לברך על הראיה, כיון דהוי פלוגתא דרבנן וספק ברכות להקל.

ומעתה אם באמת יצא ראובן ידי חובה, הרי אפילו אם ירצה שוב להדליק כדי לצאת ידי חובה גם של הברכה, לא יוכל כיון שספק ברכות להקל.

הדלקת נרות בשמן שאינו שלו

ובענין שמעון עצמו, אם הדליק בשמנו של

להדליק, ואף על פי שאפשר על ידי אחר ואפילו אינו שלוחו, לפי שאי אפשר לו אלא בשלו שצריך ליתן בו שמן משלו, והיינו מה שמצאנו בדין אכסנאי שאין די במה שבעל הבית מדליק בשליחותו רק שצריך ליתן בשמן חלק משלו. וראה לרבינו המאירי בספר מגן אבות (ענין ח) שכתב: 'נמתי להם, ומה יעשה הרב (-הרמב"ן) בנר חנוכה שאפשר לעשותה ע"י שליח והיא בלמ"ד (-להדליק), והם משיבים בשם הרב ז"ל שמאחר שצריך שיהא השמן שלו, הרי הוא כגופו'. ונראה שזו גם כוונת הרמב"ן (פסחים ז.) וז"ל: 'דצריך לאישתתופי בפריטי ואינו יוצא אלא בשל עצמו'. ומה שכתב קודם לכן 'שאני התם שההדלקה מצוה ועצמו היא שעשה מצוה' הוא יישוב נפרד ולומר שבנוהג כאן לשון 'להדליק' כי מעשה המצוה מסתיים בהדלקה, וכן כתבו הר"י מנרבונא (תלמיד הרמב"ן שם) והאבודרהם (ברכת המצוות ומשפטיהם).

וזה לשון הר"ן (חידושים פסחים ז): 'מיהו איכא למידק בהאי כללא, דהא הדלקת נר חנוכה שאפשר לעשותה על ידי שליח, ואפ"ה מברכים עליה להדליק, איכא למימר דכיון דאמרינן בפרק במה מדליקין (שבת כג.) דצריך לאשתתופי בפריטי, כיון שאינו יוצא אלא בשל עצמו, הרי אין מצוה זו יכולה להתקיים ע"י אחר'.

ומכאן למד הגרצ"פ פרנק (מקראי קודש חנוכה סימן כא) ששמן הנרות והפתילות צריכים להיות של המדליק, ואינו יוצא ידי חובה בהדלקה בשמן גזול. וכתב שבזה יש לבאר מדוע אין די שבעל הבית ידליק גם בשליחות האכסנאי ומפני מה צריכים שהאכסנאי ישתתף בהדלקה בשווה פרוטה, כי בדברי הר"ן מבואר שגם בהדלקת נר חנוכה יש דין 'לכם' להדליק בשמן של מקיים המצוה. ומקור הדבר במנורה של המקדש שלכל ישראל היה חלק בשמן, ולכן הגם שבמצוות אחרות דין 'לכם' פוסל קיום המצוה בשותפות, דין 'לכם' הנאמר לגבי מצות נר חנוכה יכול להתקיים גם בשמן של שותפות.

גם הגרי"ש אלישיב (שבועות יצחק ח עמ' זג) למד מדברי הראשונים שלא רק אכסנאי שיוצא בהדלקה של בעל הבית צריך להיות שותף בשמן והנרות, אלא גם אכסנאי שנתנו לו שמן ופתילות להדליק בעצמו צריך לעשות בהם קנין שיהיה שלו, שאם הם נשארים של בעל הבית לא יצא ידי חובתו, וכמבואר בדברי הראשונים.

ולדבריהם נראה שגם המדליק בשמן או פתילות הפקר לא יצא ידי חובתו, והדברים מחודשים, וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סימן פ) ע"פ פשוט כוונת הר"ן, רק כתב שעכ"פ עצם זה שהוא מחזיק בשמן הפקר לשימוש של שריפה גם זה כוונת קנין, ואין צריכים שיכוון להחזיק בו לאכילה.

אמנם בחוט שני (חנוכה עמ' טד) דחק בכוונת הראשונים שכוונתו אין דין 'לכם' במצות נר חנוכה, ומה שהצריכו שהשמן יהיה של בעל הבית היינו דוקא באכסנאי שאינו מדליק בעצמו, ואם גם השמן לא יהיה שלו, נמצא שאין לו שום שייכות בהדלקה, וכיצד תתייחס המצוה אליו כדי שנאמר שקיימה. אבל אכסנאי שמדליק בעצמו אינו זקוק לזכות לעצמו את השמן והפתילות.

ובשו"ת שמע שלמה (ח"ד סימן כא סק"ד) ביאר הדבר כמין חומר, שמצות נר חנוכה נתקנה מתחילתה להדליק 'נר איש וביתו', ואם מדליק נר שלו בבית חבירו אינו יוצא ידי חובה, שהמצוה היא לפרסומי מילתא שגם המתגורר בבית זה מודיע הנס לרבים, ואורח שאינו מדליק בביתו, וגם אינו נשוי כדי שאשתו תדליק עליו בביתו, תיקנו לו חז"ל שיהיה לו חלק במצוה על ידי שישתתף עם הבעל הבית בפרסום הנס במה שיתן פרוטה להדלקה, ובה יש לו חלק בקיום המצוה לפרסם את הנס בשלו, אבל במה שבעל הבית ידליק משלו בביתו, הגם שידליק בשליחות האכסנאי, הרי אין לאכסנאי שום חלק בקיום המצוה. ודוקא כאשר מדליקים בבית שלו

ראובן, בין אם קנה ממעות מעורבים וכדעת המחבר בחו"מ הנ"ל, ובין אם קנה להדיא ממעות שניהם ואחר כך חזר בו, יש לדון אם יצא ידי חובתו, שלכאורה הרי נשתמש בשמן גזול, וכתב המשנה ברורה (סימן תרעג ס"ב) בשם השואל ומשיב (מהדורה תליתאה סימן שמש) להסתפק האם יצא ידי חובת נר חנוכה, ושורש הספק אם אמרינן דפסול משום מצוה הבאה בעבירה גם במצוות דרבנן, סימן וכבר נחלקו המחבר והרמ"א בדבר לענין לולב הגזול (א"ח סימן תרמט ס"ה), דעת המחבר דלולב גזול כשר בשאר הימים דלא בעינן לכס, אבל הרמ"א כתב דלולב הגזול פסול גם בשאר הימים. [וצ"ע מהא דבי"ד (סימן שמ סכ"ט) פסק המחבר שהקורע חלקו הגזול על מתו, לא יצא ידי חובה, ומצות קריעה היא מדרבנן. ואפשר שיש לחלק בין קריעה למצוה דרבנן. ואכ"מ].

וכתב השואל ומשיב שגם לדעת האוסרים מצוה הבאה בעבירה בשאר כל מצוה דרבנן, יש מקום לדון להכשיר בנידון דידן, שהרי מיד בהדלקה נאסרו השמן והפתילה בהנאה, וכיון שנאסרו בהנאה קנה ב'שינוי מעשה', ונמצא מדליק בשלו. אך לא ידך גיטא כתב שמה יש להחמיר כאן, שהרי קיום המצוה הוא שיוצא את איסור ההנאה, והאיסור בהנאה עושה 'שינוי מעשה' ובוה שוב אין חיוב השבת של השמן לבעלים רק מעות, וגדלה הגזלה שנעשתה בשמן הגזול. [ראה עוד בביאור הלכה סימן תנד (ס"ד ד"ה אין) לענין מרור הגזול שהוא מצוה דרבנן ובלעיסתו עושה גם שינוי מעשה].

ומכל מקום לענין ברכה לכולי עלמא אינו יכול לברך על שמן גזול, וכמו שכתב במשנה ברורה (סימן תרמט ס"ק לא) לענין לולב גזול לדעת המחבר, וזה לשונו: 'ומ"מ לענין ברכה בגנוב וגזול גם לדעת הרמב"ם אין לברך דבוצע ברכ' ניצא"ה'.

ומיהו בנידון דידן שקנה ממעות שניהם אדעתא דלהדליק בשותפות, ונמצא דהשמן של חבירו מעורב בשמן שלו, יש לעיין על פי מה שדן בשו"ת משנה הלכות (חלק טו סימן רג) לענין שמן של גזול שנתערב אם כשר להדלקה, שכיון שנתערב שמנו בשמן הגזול ויש גם השמן שלו כדי להדליק שיעור, נראה פשוט שיכול להדליק ממנו, כיון שאינו חייב להשיב רק שמן הגזול, וכל מה שישאיר יחזיר לנגזל, נמצא שהדליק בשמן כשר שלו לגמרי. אלא שכל זה נכון אם היה כשיעור לשניהם, שאם לא כן הרי הדליק רק בחצי שיעור. [וכתב עוד שאפילו בלא טעם ברירה כיון ששמן מתערב כדין לח בלח, שמתערב כל משוה ומשוה ונמצא מה שהדליק היה בו משלו ושפיר יכול להדליק. אלא שדבריו צריכים ביאור, שהרי ס"ו אינו דולק משלו לבד ורק ממה שמעורב גם משל חברו דולקת השלהבת].

דין לכם בנר חנוכה

והנה מעצם נידון השואל ומשיב האם מקיים מצוה נר חנוכה בשמן גזול רק מדין מצוה הבאה בעבירה במצוה דרבנן, מבואר שאין צריכים בנר חנוכה להדליק דוקא בשמן של הבעלים, וגם אם הדליק בשמן שאינו שלו יצא ידי חובה.

אמנם מצאנו מי שחולק על זה, שהרמב"ן (פסחים ז.) יצא לבאר חילוק נוסח הברכות בין לשון 'וציוונו לבער חמץ' ובין לשון 'וציוונו על ביעור חמץ', שלשון 'וציוונו לבער חמץ' ראוי לחיוב הגוף שאינו יכול להתקיים על ידי אחר, ובין נוסח 'וציוונו על ביעור חמץ' שמתאים לחיוב שניתן לעשותו גם על ידי שליח. ולכן תפילין מברכים 'וציוונו להניח תפילין' שהרי המצוה אינו יכולה להתקיים על ידי אחר, ובין מצוות ביעור חמץ שיכולה להתקיים על ידי שליח, ולכן מברכים 'על ביעור חמץ'.

על חילוק זה הקשו הראשונים, שהרי הדלקת נרות חנוכה יכולה להתקיים על שליח, ואפילו הכי הברכה היא בלשון 'להדליק נר חנוכה'. ובסוף ספר המכתם למסכת פסחים נדפס קטע מתלמיד הרמב"ן שהעיד שקיבל מרבו תשובת הדבר: 'בנר חנוכה מברך

דיני זמן הדלקת נר חנוכה

זמן הכנת הנרות / עסוק בדברים דחופים / מניין קבוע למעריב / אין לו מנין כעת / מה עדיפה מאוחר בלילה או מפלג המנחה / בנים תלמידי חכמים

ומיהו טוב ליהזר ולהקפיד להדליק קודם הזמן שתכלה רגל מן השוק אפילו בזמנינו, כדי להדר ולעשות כתקנת חכמים שתקנו להדליק מיד 'משתשקע החמה' (רמ"א), וכן כדי לחוש לתירוץ הראשון שבתוס' שבת [כא ע"ב ד"ה דאי] (שעה"צ סקט"ו).

טו. וכל זה לכתחילה אבל **בדיעבד** אם לא הדליק עד שתכלה רגל מן השוק, איכא מחלוקת הראשונים בזה, שלדעת הרמב"ם אין לו תשלומין, אבל לדעת הטור מדליק והולך כל הלילה וכך נפסק בשו"ע (ס"ב), שיכול להדליק אפילו בברכה כל זמן שבני הבית נעורים, והמדליק בברכה אפילו שאין לו בני בית או שהם ישנים כבר אין מוחין בידו (שעה"צ סקט"ז).

לאחר הדלקתה מאוחר בלילה

טז. אם אין לו אפשרות להדליק בזמנה אלא מאוחר בלילה, עדיף שידליק מאוחר בלילה משיקדים להדליק לפני זמנו קודם 'השקיעה' דהיינו מפלג המנחה, משום שלא התירו להדליק מפלג המנחה אלא בשעת הדחק, וכן אם יש לו אפשרות להדליק בזמנה על ידי שליח, ויש לו גם אפשרות להדליק בעצמו בלילה אפילו מאוחר ביותר, אזי עדיף שידליק הוא בעצמו משיעשה שליח שידליק בזמנה, דמצוה בו יותר מבשלוחו (שו"ת שבה"ל ס"ג).

תפילת מעריב

יז. מחלוקת הפוסקים אי תפילת מעריב קודם להדלקת הנרות, כיון שתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, ועוד שמעריב איכא מצות עשה דאורייתא שהוא 'קריאת שמע', או שאנו אומרים שהדלקת הנרות קודם למעריב, משום שיש לחוש שעד שיתפלל מעריב יעבור עיקר זמן הדלקת הנרות שהוא חצי שעה מדינא בגמרא (שע"ת סק"ב), אכן **אם הזמן התאחר ולא הדליק בשעת צאת הכוכבים** והגיע זמן תפילת מעריב, בוודאי לכולי עלמא יש להקדים תפילת מעריב להדלקת הנרות (מ"ב סק"א). יח. למעשה כיון שנוהגים להדליק אחר צאת הכוכבים ואז כבר הגיע זמן התפילה, נוהגים להתפלל מעריב קודם שמדליקים נרות חנוכה, אלא שראוי ונכון שיכינו את הנרות והתפילות והשמן קודם מעריב, כדי שיהא מוכן להדליק מיד לאחר מעריב, ותיכף ימהר עצמו להדליק הנרות כדי שלא יעבור עיקר זמן הדלקתו באופן המובחר ביותר (מ"ב ס"ג).

יט. אם יש לו מנין קבוע לתפילת מעריב בשעה מאוחרת מותר לו להדליק לפני מעריב שלא שייך כאן תדיר ושאינו תדיר, וכל שכן אם אין מצוי לו **כעת מנין** למעריב, שידליק מקודם ואחר כך יתפלל (אחרונים).

גודל שער המדליק בזמנה

כ. כתב הרשב"א (מס' שבת) הא דאמרינן 'הרגיל בנר הוי ליה בנים תלמידי חכמים', קאי על אלו שמדקדים להזדרז ולהדליק נר חנוכה בזמן, שעל ידי יזכו לבנים תלמידי חכמים, ולכן החכם עיניו בראשו להקדים ולהדליק מיד בזמנה, ולהיות נכלל בכלל הזרזים המקדימים למצות.

ש'משתשקע החמה' היינו בסוף השקיעה והיא אחר צאת הכוכבים, ופוסקים שאפילו **בבין השמשות** אין להדליק שאין אומרים בזה ספיקא דרבנן לקולא, אולם **אם מסופק אם כבר היה צאת הכוכבים** או לא יכול להדליק, משום שמוטב למהר הדלקה במקצת משיאחר זמנו במקצת (כה"ח סק"ב). ט. ואפילו אלו שנוהגים כר"ת לחומרא לגבי הדלקת נר חנוכה נוהגים כהגאונים בין לגבי זמן הדלקה ובין לגבי משך זמן הדלקתה, שאם נחמיר כר"ת נבוא לידי קולא שנפסיד עיקר זמן הדלקתו לרוב רובו של הפוסקים, אמנם מי שסובר כר"ת **לדינא** בכל דבריו, גם לגבי הדלקת הנרות נוהגים שמדליקים בזמן ר"ת.

להקדים מפלג המנחה

י. מי שהוא טרוד דהיינו שלא יהיה לו פנאי להדליק נרות בלילה, או שהוא אנוס דהיינו שלא יוכל להדליק בזמנה כגון בערב שבת וכדו', יכול להקדים ולהדליק אפילו בברכה מהזמן של פלג המנחה [שהוא שעה ורבע לפני השקיעה בשעות זמניות (מ"ב סק"א)], **ובתנאי** שיוזר שיתן שמן בנרות שידלוק עד חצי שעה לאחר צאת הכוכבים (שו"ע ס"א), ואפילו בקטן שהגיע לחינוך יש להיזהר כשמדליק **נר חנוכה בערב שבת** שיהא בשמן או בנרות כשיעור, כדי שיוכל להדליק נרות חנוכה בברכה, ומובא במ"ב (תריעה סק"ד) שאין צריך לחנכו יותר מנר אחד לכל לילה.

יא. **בדיעבד** אם נתן בה שמן פחות מכשיעור, צריך לכבות הנרות ויוסיף בה שמן כשיעור ויחזור וידליק בלא ברכה (מ"ב סק"ד), וכן אם נתכבה הנר קודם החצי שעה שלאחר צאת הכוכבים צריך לחזור ולהדליק בלא ברכה (ביה"ל ד"ה ובלבד), ואם אין לו מספיק שמן כדי שידלוק כשיעור הזה, יכול להדליק לכתחילה אבל לא יברך (ביה"ל ד"ה כזה), ופשוט שאם הדליק קודם פלג המנחה לא יצא, וצריך לכבותה ולחזור ולהדליקה (שעה"צ סק"ד).

יב. אולם אם יש לו אפשרות להדליק בלילה על ידי שליח, עדיף שידליק על ידי שליח משידליק הוא עצמו ביום לאחר פלג המנחה, משום שיש פוסקים שסוברים שאפילו שמדליקים מפלג המנחה אינו יוצא ידי חובתו (שו"ת שבה"ל ח"ד סי' ס).

עד שתכלה רגל מן השוק

יג. אם לא הדליק בזמנה ואפילו אם איחר במזיד יכול להדליק עד שתכלה רגל מן השוק, דהוא לשיטת המחבר חצי שעה לאחר צאת הכוכבים, משום שעד אז עוברים ושבים ברחוב ורואים הנרות שמדליקים בחוץ ואיכא פירסום ניסא (שו"ע ס"ב), **ובזמנינו** שיש עוברים ושבים ברחוב אמרינן שהזמן שתכלה רגל מן השוק מתאחר לפי מציאות המקום והזמן (קובץ מבית לוי), ולכן יכולים להדליק אפילו יותר מאוחר מחצי שעה אחר צאת הכוכבים.

סוף זמן הדלקה

יד. יש אומרים דבזמנינו שמדליקים בפנים אין צריך ליהזר להדליק קודם הזמן שתכלה רגל מן השוק, מפני שהעיקר פירסום הוא לבני הבית בפנים והם מקובצים ביחד ורואים פירסום הנס.

א. חכמינו ז"ל קבעו שיפרסמו הנס של חנוכה על ידי הדלקת הנרות, ושיהא בזמן קבוע והיא בתחילת הלילה דייקא, מפני שבתחילת הלילה הנרות מאירים וגם נמצא אז עוברים ושבים ברחוב העיר, ובשעה כזו היא אופן המובחר ביותר לפרסם הנס שנעשו בימים האלו, וכך אמרו חז"ל (שבת כא) **מצות הדלקת נר חנוכה** משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, שהוא כמו חצי שעה אחרי שתשקע החמה, ולא מקדימים ולא מאחרים מהזמן הזה (שו"ע סי' תרעב).

ב. צריך לדקדק ולהדליק מיד כשמגיע הזמן שקבעו חז"ל, שהיא בזמן 'משתשקע החמה' ולא לחכות לרגע האחרון שלפני הזמן של 'תכלה רגל מן השוק', שכן מבואר בגמ' (שם) וז"ל 'דאי לא אדליק מיד בזמנה 'מדליק' עד שתכלה רגל מן השוק עכ"ל, מבואר מכאן **דעיקר תקנת חז"ל** היתה להדליק מיד בזמנה, ועוד דזריזים מקדימים למצות להדליק מיד ברגע האפשרי, כי מצוה הבאה לידי אל תחמיצנה (קב הישר).

ג. ולכן אסרו הפוסקים **שלא להתעסק בשום דבר** מיד כשמגיע זמנה, ואפילו ללמוד תורה שהוא מצוה אסור, וכל שכן שאסור לאכול יותר מכביצה או להתעסק בשאר דברים אפילו שהם דחופים ביותר, ואף אם התחיל כבר צריך להפסיק (מ"ב סק"י), והטעם כדי להזדרז ולהדליק מיד בזמנה המבואר בחז"ל (שעה"צ סקט"ו).

משתשקע החמה

ד. הזמן של 'משתשקע החמה' היא מחלוקת הראשונים, להרמב"ם היינו בסוף השקיעה שהיא אחר צאת הכוכבים וכך נפסק בשו"ע, ולדעת שאר הראשונים היינו מיד בתחילת השקיעה שהיא קודם צאת הכוכבים.

ה. אך מתי הזמן של התחלת זמן השקיעה תלוי במחלוקת אחרת שהוא הגאונים ור"ת, שלדעת הגאונים יש רק שקיעה אחת ולר"ת איכא שתי שקיעות, א' בתחילת השקיעה וא' בסוף השקיעה, וכן מתי הזמן של צאת הכוכבים תלוי במחלוקת זו, שלדעת הגאונים היא שלוש רבעי מיל אחרי השקיעה, ולדעת ר"ת היא ארבעה מילין אחרי השקיעה הראשונה.

ו. איכא דיעה שלישית מתי השקיעה מתחיל והוא שיטת הרא"ם שסובר השקיעה מתחיל שלוש רבעי מיל לפני השקיעה שלנו, ובזמן השקיעה שלנו היא כבר צאת הכוכבים, וחוץ מכל הני שיטות יש לברר גם כן כמה הוא שיעור מיל שמצינו בזה כמה שיטות י"א שהיא ח"ד דקות וי"א שהיא כ"ד דקות.

ז. לכן מצינו בכל הדורות הראשונים והאחרונים וכן בזמנינו, הרבה חילוקי דיעות מתי הזמן הנכון ביותר להדליק נר חנוכה, אי פוסקים כהרמב"ם או כשאר ראשונים וכן אי פוסקים כהגאונים או כר"ת, וכן כמה היא שיעור מיל, וכדי לצאת כל השיטות ראוי ונכון שיתנו כמות שמן שידלקו חצי שעה לאחר צאת הכוכבים שאז יוצא אליבא דכולי עלמא.

תחילת זמן ההדלקה

ח. למעשה נפסק בשו"ע כדעת הרמב"ם

בורר מקצת פסולת

תגובה על תשובת מורנו הרב שליט"א בגליון פרשת וישלח על דין בורר מקצת בצל מתוך סלט בשבת. הרב בתשובתו מסיק להלכה לאיסור (ודלא כמי שרצה להתיר), ונביא כמה ציונים והערות בעניין זה: דברי הירושלמי:

רציתי לציין לירושלמי (שבת פ"ו ה"ב) המובא בביאור הלכה סימן שמ סעי' א ד"ה ומלקט, וז"ל: והנה בירושלמי פרק כלל גדול לענין בורר איתא, אמר ר' יודן היה יושב על הכרי ובורר כל היום אין מתחייב, ופירש שם המפרש שלא הועיל כלום שעדיין יש צורות [ועיין לעיל מה שכתבנו בסימן שי"ט בזה (א.ה.) לא ידעתי לאיזה דברי בסי' שיט הבה"ל מתכוון כאן], עד כאן דברי הבה"ל.

היוצא מדבריו שעפ"י הירושלמי אין חיוב בבורר מקצת פסולת, והטעם כי לא הועיל מאומה, אך יתכן [ובפשוטו כן הוא] שמכל מקום אסור מדרבנן, וכמו כל פטורי שבת דפטור אבל אסור (כמ"ש בגמ' שבת ג.) אך אינו מוכרח כי כלל זה נאמר רק בפטור הנאמר במשנה (עי' תוס' שם ד"ה בר, ועי' רא"ש פ"ג דיצה ס"א וברקנן נתנאל שם אות ז הובא בגר"א ס"י שטו ס"ב). שו"ר בפרי מגדים (אשל אברהם סוף סימן שמ) שכתב להדי' על ירושלמי זה דפטור אבל אסור, וכ"כ ערוך השולחן (סימן שיט סעיף ד) דמדרבנן ודאי אסור ולכן לא הזכירו זה הפוסקים. ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק טו סימן יב אות ב) הביא מספר תוספת ירושלים (מבעל אשי ישראל עמ"ס שבת) שמסתפק בדין הירושלמי אי מקרי חצי שיעור ואסור מה"ת או לא ונוטה יותר לקולא, עיין שם.

אמנם לכאורה נראה חילוק ברור בין מקרה הירושלמי לבין מקרה דינן דחמור טפי, כי בירושלמי מיירי בבורר צורות מתוך כרי של תבואה, ובדאי כל עוד שלא גמר לברור כל הצורות אין באפשרות כלל לאכול התבואה, ולכן אינו חייב כי לא הועיל מאומה, משא"כ במקרה דין בסלט - באופן שראוי לאורחים לאכול הסלט אחר שכבר הוציא מקצת מהבצל, א"כ הועיל והועיל הברירה מאוד וחשוב מלאכה ותיקון המאכל, וכמו שביאר הרב בנימוק תשובתו בהערות בגליון שם, וא"כ יתכן שיהא חייב במקרה שלנו בבורר בצל מתוך הסלט.

בנוסף יש לציין שדעת האבני נזר (בורר ס"ד) שבורר מקצת פסולת חייב בכל אופן ודלא כהירושלמי (כי לדעתו הבבלי חולק על זה, עיי"ש סק"ז מה שביאר).

דברי הפרי מגדים:

והנה בנידון בורר מקצת פסולת יש לציין עוד לדברי הפרי מגדים בסימן שיט (משבצות זהב ס"ק יג) וז"ל: והנה, משמע דכל שאין בורר לגמרי אוכל מפסולת אלא מניח קצת אוכל עם הפסולת, וכן יניח קצת פסולת עם האוכל, יכול לברור כל היום בענין זה. והא דבורר כגרוגרת חייב (רמב"ם שבת ה"א), שלא היה אוכל בפסולת כי אם גרוגרת ובורר הכל, ויש לומר כל שיש חיוב חטאת אסור על כל פנים מדרבנן כהאי גוונא, וכל היכא דאי בורר הכל לית חיוב חטאת, אז כשמניח מקצת לא גזרינן, כמו שופך מכלי לכלי וכדומה. עד כאן דברי הפמ"ג. (ופלא קצת שלא ציין לדברי הירושלמי הנ"ל).

מבואר מדבריו דברירה דאורייתא אסור לברור מקצת הפסולת מדרבנן, ובברירה דרבנן מותר לברור מקצת הפסולת.

והנה המקרה שלנו בסלט עם בצל יש לדון האם דינו כב' מיני אוכלין שאינו רוצה לאכול אחד מהם - שאיסור ברירתו דאורייתא (כמ"ש רמ"א ס"י שיט ס"ג ובה"ל שם סוד"ה ומניח), וא"כ אסור לברור מקצתו כדברי הפמ"ג, או שדינו כבורר עליו מעופשין מתוך ירק הסלט שאינו אסור אלא מדרבנן באופן שראוי לאכול ע"י הדחק בלי ברירה (כמ"ש משנה ברוהה סק"ז), וא"כ יהא מותר לברור מקצתו כדברי הפמ"ג.

ובאמת גם אם נאמר שדין הבצל והסלט כב' מיני אוכלין, מ"מ יתכן שלגבי ברירת מקצתו דאסור רק מדרבנן - נוכל לסמוך על השיטות (המובאים בה"ל שם) המקילין בב' מיני אוכלין לברור המין שאינו רוצה לאכול מאחר שאינו פסולת גמור (כי רק לגבי ברירת כולו דאסור מן התורה חיישי' לדיעה האוסרת כמבואר בה"ל שם בסוף דבריו).

אולם למעשה צ"ע אם אפשר להקל באופן שע"י ברירת מקצתו מותר המאכל ונעשה ראוי לאכילה לאורחים וכמו שכתבנו למעלה. ומאידך אין זו סברא מוכרחת להחמיר, כי בדין ברירת הזבוב מתוך המשקה שממנו מדייק הפמ"ג את דינו להתיר ברירת מקצת פסולת, ג"כ מיירי שע"י ברירתו מתקן המשקה לשתיה, וצלע"ע בזה.

המשך בעמ' הבא

בשליחותו, הרי העמיד ביתו לקיום המצוה, או באופן שמסר את שמו ופתיחותו לקיום המצוה, הרי שיש לו חלק בפרסום הנס ובקיום המצוה, אבל מה מועיל מה שהמדליק עושה בשליחותו, וצריך שיהיה למקיים חלק בקיום המצוה.

ולדבריו אכסנאי שהכין לו בעל הבית שמן ופתיחות להדליק, אפשר שלא יצא ידי חובה, שהרי לא העמיד ביתו לצורך ההדלקה, וגם לא את השמן והפתיחות, ואין לו כל חלק במצוה, והדין עולה כדעת הגר"ש אלישיב שצריך להקדים לקנות לעצמו את השמן והפתיחות, אך אפשר גם שעצם מעשה ההדלקה גם הוא מחשיב שיש לאכסנאי חלק בקיום המצוה, ורק כשבעל הבית ידליק בביתו משמנו אין לאכסנאי כל חלק בקיום המצוה, ועכ"פ אין במצוה של נר חנוכה הלכה של דין 'לכם', אלא דין לקחת חלק בהדלקה.

אמנם לרבינו דוד בונפיד (פסחים עט) מצאנו דרך מחודשת מאוד בגדר מצות נר חנוכה, דכשם שמצות תפילין אינה במעשה הקשירה של התפילין לגופו, אלא היות התפילין קשורים לגופו, והשליח שמסייע להניח את התפילין אינו מקיים את המצוה עבור המניח, אלא רק מסייע ביד המניח לקיים את המצוה, וגם מברך עבורו להוציא ידי חובת הברכה, כך גם בנר חנוכה המצוה מתקיימת למי שמסר שמנו ופתיחותו לצורך פרסום הנס, והשליח שמדליק רק מסייע בידי בעל הבית לקיים את המצוה בממונו. ולדבריו אין במצות נר חנוכה דין 'לכם' וכדעת הגר"צ פ"פ פרנק, אלא שיש כאן גדר אחר לגמרי שכל קיום מצות נר חנוכה הוא דוקא בממונו, וגם אין די במה שמעמיד ביתו לקיום המצוה, וגם בביתו דוקא אם מדליק משמן ופתיחות שלו יצא ידי חובת המצוה.

וז"ל: ויש לומר שמצות נר חנוכה ודאי אינה על ידי שליח, שאם קנה אדם פתיחות ושמן והדליק בשביל חברו ודאי לא עשה כלום ואינו ראוי לברך כלל, אלא כמי שהניח תפילין ונתעטף בציצית בשביל חברו, אבל אחר שהכין בעל הבית בביתו השמנים והפתיחות יכול אחר שירבך במקומו והוא שומע ויוצא ידי ברכה, שהרכה על עיקר ההדלקה היא רוצה לומר התקנת השמן והפתיחות, שהדלקה בשמן ופתיחות של חברו אינה כלום, ומעתה כשזה מדליק ומברך להוציא לזה שהוא שומע הוא עושה, שאף בתפילין וציצית כך הוא הדין שיעשה הוא המצוה וחברו יברך לו להוציא ידי ברכה, שכל הברכות כן אע"פ שיצא מוציא חוץ מברכת הפירות, ואע"פ שכמה פעמים אדם מברך על נר חנוכה בביתו של חברו והוא אינו שם, הרי יש שם אשתו ובני ביתו שהמצוה שלהם ואיפשר להם לברך, וזה בא ומוציאם ידי הברכה אבל בבית חברו שאין שם אדם אינו יכול לברך. עכ"ל.

ומסתמית דברי שאר הראשונים שלא הזכירו בשום מקום שגם בבית האדם בעצמו צריך להדליק דוקא משמנו ופתיחותו, נראה שלא סברו כן, וגם מדברי הרמב"ן ותלמידו שקיצרו בביאור הדבר, נראה שלא סברו רק לדחות את הראיה שניתן להדליק על ידי שליח, ממה שבעל הבית מדליק לאכסנאי, והוכיחו שאדרבה הרי צריכים שהאכסנאי ישתתף עם בעל הבית, ונמצא שאין המצוה יכולה להתקיים על ידי אחר, והוא הדין לדבריהם במדליק על ידי אחר בביתו שאין קיום המצוה על ידי אחר לבד, שהרי יש תנאי שיהיה למקיים המצוה חלק במה שמדליק בביתו או בשמנו.

ועכ"פ בנידון דידן שהמדליק הדליק שמן שאינו שלו, לדעת הגר"צ פ"פ פרנק שיש דין 'לכם' בנר חנוכה הרי לא יצא ידי חובתו. והגם שיוצאים ידי חובת נר חנוכה בשמן השותפים, היינו כאשר השותפים מדליקים נר חנוכה בשותפות ובעין המנורה שבמקדש, אבל הגזול חלק שותפו ומדליק רק עבור עצמו, הרי אינו מדליק בשלו ולא יצא ידי חובת נר חנוכה. אולם לפשוטו כוונת הראשונים וכפי שביארם השמע שלמה, מאחר והדליק בביתו שוב אינו צריך להדליק גם בשמנו.

וגם בדעת הגר"ש אלישיב נתבאר שאין כוונתו כהגר"צ פ"פ פרנק שיש דין 'לכם' בנר חנוכה, ורק באכסנאי שמבואר בדברי הראשונים שצריך להדליק משלו ציווה לאכסנאי שצריך שיעשה קנין בשמן והפתיחות, אבל במי שמדליק בביתו נראה שגם הגר"ש מודה שאינו צריך גם להדליק משלו, וכמו שמוכח בשואל ומשיב שהביאו המשנה ברורה שכל הנידון הוא רק מצד מצוה הבאה בעבירה.

להלכה:

שני בחורים שישנים בחדר אחד וכל אחד אוכל משלו, לתכחילה ידליק כל אחד משלו ולא ישתתפו יחד בפריטי.

בנידון שאלה זו ששלח את חברו שידליק עבור שניהם, ולאחר מכן אומר שקנה רק לעצמו ולא הדליק עבור חבריו: אם קנה שמעון ממעות עצמו, הרי לא קיים ראובן את המצוה כלל, אבל אם ערב את מעות ראובן במעותיו, וכעת קנה מהמעות המעורבים רק לעצמו, לדעת השו"ע המעות של שניהם, ולדעת הרמ"א כיון שחזר בו לחלק את המעות ולהשתמש רק במעות של עצמו, הרי השמן והפתיחות של שמעון.

אלא שלכולי עלמא מאחר ודעת שמעון הייתה להדליק רק עבור עצמו, מהטעם שרצה לצאת ידי חובה לתכחילה ששניהם צריכים להדליק כל אחד בנפרד, נאמן שמעון שחזר בו מהשליחות, וממילא לא יצא ראובן ידי חובת הדלקת נר חנוכה.

וכל שיש לדון הוא לדעת השו"ע שהשליח אינו יכול לחלק את המעות, והשמן והפתיחות של שניהם, או לדעת הרמ"א שהשליח יכול לחלק את התערובת, באופן שלא חילק וקנה עבור שניהם, אבל עתה מבקש להשתמש בשמן והפתיחות רק עבור עצמו, וישיב לחבירו את ערך מעותיו אחרי ההדלקה, האם שמעון שגזל את השמן והפתיחות יצא ידי חובת מצוה הדלקת נר חנוכה. ונראה מדברי הראשונים שאין דין 'לכם' בחנוכה, והמדליק בביתו בשמן ופתיחות שאינם שלו יצא ידי חובה אלא שחייב להשיב את הגזלה, ורק באכסנאי שמדליק שלא בביתו, אם גם השמן והפתיחות אינם שלו, נמצא שאין לו כל חלק בהדלקה ובפרסום הנס, ובזה הצריכו שישתתף בפרוטה כדי שיהיה לו חלק בהדלקה ובפרסום הנס.

אנחנו נוהגים להדליק את הנרות בפנים הבית, ויש לברר מהו האופן המהודר ביותר להניח את המנורה בפתח ביתו מבפנים:

תשובה: הנה שנינו במסכת שבת (כב:): נר חנוכה מניחו בטפח הסמוך לפתח, וכן נחלקו שם אם מניח הנרות בצד ימין של הפתח או לשמאל הפתח. ולהלכה פסק בשו"ע (סימן תרעא ס"ו) "מצוה להניחו בטפח הסמוך לפתח משמאל כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל ואם אין מזוזה בפתח הניחו מימין".

וסדר ההדלקה במנורה עצמה מציאנו במסכת יומא (טז:) כל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא לימין. ובפירושו דין זה נחלקו הדיעות: דעת השו"ע שכל פנות שאתה פונה לימין, פירושו שיתחיל בצד שמאל וימשיך לפנות לצד ימין. ודעת הט"ז (שם סק"ו) להיפך, שתמיד צריך להתחיל בצד ימין ועמו הסכים הפמ"ג (ג"ס). וכתב הפמ"ג שלדעת השו"ע אינו מדליק בתחילה הנרות שנמצאים בטפח הסמוך לפתח משא"כ לשיטתו, ודעת מהרש"ל שלעולם צריך להדליק ראשון את הנר הסמוך לפתח, וכשיטתו פסק הגר"א וכתב בזה שני טעמים: א. שצריך תמיד להדליק סמוך לפתח. ב. שצריך להדליק ראשון את הנר שהדליק ביום הראשון ולא להתחיל בנוסף.

והנה לנוהגים כיום להדליק בדלת ביתו מבפנים נמצא שהמזוזה היא בצד שמאל, וממילא, אם מניח המנורה בתוך הדלת או בטפח הסמוך לה, אולם בצורה מקבילה לדלת, וכגון אם הדלת היא ממזרח למערב, גם המנורה עומדת ממזרח למערב, אזי לשו"ע ודאי טוב לעשות כן שאז הכל סמוך לפתח, וכן כתב המשנ"ב שכן עדיף לעשות לדעת השו"ע.

ולשיטת המהרש"ל, הנה לטעם הראשון של הגר"א בזה יכול להדליק משמאל לימין. אבל לטעם השני צריך תמיד להתחיל מהנר שהדליק ביום הראשון, ואם המנורה מונחת מחוץ לפתח בטפח הסמוך לו ומונחת שלא בכיוון הפתח, וכגון, אם הפתח הוא ממזרח למערב והמנורה מצפון לדרום, בזה להשו"ע צריך להדליק הנר השמאלי ונמצא שהדליק מביתו מבפנים שהמזוזה משמאל והמנורה מימין, אזי הנר הראשון שמדליק הוא אינו בטפח הסמוך לפתח, ובאמת לכן כתב במשנ"ב שעדיף לסדר כל הנרות בתוך הפתח. אך מכל מקום לשיטת המחבר גם כשאין אפשרות לסדר כן, וכגון שצריכים לעבור שם מכל מקום ידליק משמאל לימין.

ולסיכום בסדר הדלקת הנרות ישנם שלוש שיטות: א. שיטת השו"ע: לעולם יתחיל מהנר השמאלי ויילך לימין. ב. שיטת הט"ז: לעולם יתחיל בימין. א. שיטת המהרש"ל והגר"א: לעולם יתחיל בנר שהדליק ביום הראשון. ולהלכה המשנ"ב לא פסק בזה וכתב ע"ז "ודעביד כמר עביד", ובשעה הציון כתב "ואין בנו כח להכריע" ובייאור הלכה כתב, "וכל אחד יעשה כמנהגו". והמנהג היום הוא כהשו"ע וכ"כ ערוך השולחן כאן ועוד הרבה פוסקים.

והנה לדעת השו"ע נשאר לדון בבעיה אחת והיא, שאת הנר הראשון שמדליק (ובחנוכיות המצויות הגדולות אי טפח סמוך לפתח יהיה אולי בשלושה הימים האחרונים) אינו מדליק בטפח הסמוך לפתח ובאמת זו קושיית הפמ"ג על שיטת השו"ע [ולהיפך ממה שיכלנו לחשוב שדי בכך שהמנורה מונחת בטפח הסמוך לפתח, ובפרט להסבר שברש"י שאם ניחנה רחוק מהפתח אינו ניכר שבעל הבית הניחה שם. ומסברא היה נראה שדי בכך שמניח המנורה סמוך לפתח, שכבר ניכר שבעה"ב הניחה שם, מ"מ מהפמ"ג הנ"ל מוכח - וכן במשנ"ב שמביא שטוב ונכון לסדר הכל בתוך הפתח - שצריך שהנר עצמו יהיה בטפח הסמוך לפתח], ולכן באופן שיכול להניח כל המנורה בתוך הפתח או שכולה תהיה בטפח הסמוך לפתח מה טוב, ובאופן שצריך להניח שכולה אינה בטפח הסמוך, וכגון אם הפתח ממזרח למערב וצריך הניח המנורה מצפון לדרום. הרי שלדעת השו"ע ידליק קודם הנר השמאלי, כך יוצא שבימים הראשונים אינו מדליק בטפח הסמוך לפתח ויש בזה חסרון מסוים אך אינו משנה את הדין. והנה יש בזה שגם המדליק בפנים ביתו והמנורה עומדת לצד הפתח שלא בצורה מקבילה לפתח שיכול גם לנהוג כשו"ע וגם להתחיל בנר הסמוך לפתח.

ורבים מדליקים בפתח המרפסת מתוך הבית וכדין בקביעת המזוזה, והנהוגים להניחה בימין הכניסה למרפסת ממילא כשמניח המנורה בצד שמאל ומדליק לימין נמצא שהנר הראשון הוא הסמוך לפתח (ויש שדייקו מלשון האר"י דוקא שיתחיל רחוק מהפתח ואח"כ יתקרב אליו, אך יותר נראה שרק בא להסביר את אופן ההדלקה בדלת רגילה של הבית) ואמנם בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סימן נב) דן במדליק בפתח המרפסת אם צריך להדליק בימין דידיה או בימין ההולכים ברשות הרבים ופסק בזה דאין הולכים בזה אחר בני רשות הרבים אלא תמיד יהיה מזוזה מצדו האחד והמנורה מצידו השני (ובכל אופן ספק זה הוא רק למניחים מזוזה בימין הכניסה שהיא בשמאל העומד בבית משא"כ להנהוגים מזוזה בימין הכניסה למרפסת נמצא שהמנורה באמת לימין ההולכים ברה"ר וכתב המנח"י שכן הוא עולה) וממילא כשעושה כן אזי גם מקיים דעת השו"ע וגם מדליק הנר הראשון בטפח הסמוך לפתח.

העולה דינא:

א. נחלקו הדיעות כיצד נכון להדליק הנרות חנוכה. והנהוגים כדעת השולחן ערוך שמהלך משמאל לימין וכל יום מתחיל מהנר הנוסף. ב. כשיכול להדליק באופן שתמיד הנר הראשון יהיה בטפח הסמוך לפתח, כגון אם הפתח מצפון לדרום, יניח המנורה גם כן מצפון לדרום בתוך הפתח או בסמוך לו בטפח. ג. אם אינו יכול להניח כן אלא חייב להניח הפוך מכיון הפתח, שאם הפתח מצפון לדרום מניח המנורה ממזרח למערב, ונמצא שחלק מהנרות הם בטפח הסמוך לפתח וחלק לא, אזי אם מדליק מחוץ לבית, וכן אם יש לו מרפסת והוא נתן מזוזה מימין לבתוך הבית, נמצא שתמיד הנר הראשון הוא בתוך טפח לפתח שפיר, אך גם אם אין לו כזה פתח ומדליק בתוך ביתו בפתח רגיל ונמצא שהנר הראשון שמדליק אינו בטפח הסמוך לפתח מ"מ לא משתנה הדין וידליק כך מימין לשמאל.

בדעת החזון איש:

והנה בספר נחלת אליהו (לר' אליהו הכהן דושניצר, הערות וחידושי דינים אות סב) מביא שחידש החזון איש זצ"ל דאסור לברור מקצת פסולת, וכתב אולי הטעם משום דנחשב חצי שיעור. ואבאר בקיצור נמרש שורש דעת החזון איש, דהנה הפרי מגדים הנ"ל בנה סיודו להתיר ברירה במקצת מדין ברירת הזכוב יחד עם קצת מהמשקה [כי כמו שמותר לברור הפסולת עם מקצת מן האוכל כן מותר לברור מקצת מן הפסולת] עיי"ש, אבל החזון איש יש לו מהלך אחר (עי' חזו"א או"ח סי' נג) לבאר טעם ההיתר בברירת הזכוב עם מקצת משקה [שאין שאר המשקה בכלל התערובת עם הזכוב] עיי"ש, ולכן נופל יסודו של הפמ"ג להתיר ברירת מקצת פסולת, והבן כי קצרת".

אמנם עם כל זה לא בהכרח שהחזון איש יחלוק לדינא על דברי הפמ"ג שבאופן שיש רק ברירה מדרבנן היא מותר לברור מקצתו, כי עדיין יתכן לומר שהיה ואיסור ברירה במקצת אסור רק מדרבנן [גם לדעת החזו"א, וטעם האיסור נלמד מסברא או עפ"י הירושלמי, ולא מדין חצי שיעור שכתב הנחלת אליהו], א"כ בברירה דרבנן יתכן שלא גזרו וכמ"ש פמ"ג.

[והנה מה שכתב שו"ת ציץ אליעזר (חלק טז סימן יב אות א ד"ה ונראה) דדברי הפרי מגדים הנ"ל כתבו רק לדעת הט"ז אבל לדעת המגן אברהם היא אסור כל שניכר הברירה עיי"ש, אין זה מוסיף צד לאסור להלכה לדין, כי הלוא ידוע שנקטינן בזה להקל כדעת הט"ז (כמ"ש משנה ברורה ס"ק סא ושו"ע הרב סכ"ד) ודו"ק כי קצרת].

היוצא מן האמור שלפי הפרי מגדים יתכן שיש צד להקל לברור חלק מן הבצל מתוך הסלט. והנלענ"ד כתבת.

העולה דינא:

ברירת מקצת פסולת גמור [כגון צרורות מתוך כרי של תבואה] לרוב הפוסקים פטור אבל אסור מדרבנן [לדעת האבני נזר חייב].

באופן שהברירה אסור רק מדרבנן כתב הפרי מגדים שמותר לברור מקצת הפסולת.

בנידון דין לגבי ברירת בצל מתוך סלט, יתכן להתיר כבעין ממנ"פ, דהיינו: אם נאמר שדין הבצל כדין פסולת גמור, א"כ יתכן להקל עפ"י הפמ"ג הנ"ל מאחר שאיסור ברירתו רק מדרבנן הואיל ונאכל ע"י הדחק גם בלי ברירה. ואם נאמר שדין הבצל בסלט כדין ב' מיני אוכלין שאינו רוצה באחד מהם, א"כ לגבי ברירה במקצת שאסור רק מדרבנן, יתכן שיש לסמוך על הדיעות המקילין בזה ולא נחשב פסולת.

מאידך יתכן שברירת מקצת הבצל חמור יותר מברירת מקצת צרורות, כי ע"י ברירת מקצתו נתקן האוכל לגמרי משא"כ לגבי צרורות, אמנם נתבאר בפנים שאין סברא זו מוכרחת לאיסור.

בכבוד רב

ממני הצעיר אברהם שלום מושקוביץ

